

8.2 Woorden leren, uitspraak en spelling

Het leren van woorden bij dyslectici verloopt zeer moeizaam, zowel de beheersing van de betekenis als de uitspraak en de spelling. Enerzijds wordt dit veroorzaakt door het moeizame automatiseren van willekeurige associaties, anderzijds door het fonologisch tekort (zie hoofdstuk 3 *Wat is dyslexie?*).

Het leren van de betekenis wordt ook nog bemoeilijkt door het (onnatuurlijke) leren van woorden in rijtjes en niet in betekenisvol verband. Daarnaast worden woorden in de moderne vreemde talen vaak aangeleerd rond dezelfde thema's. Dit kan interferentie tussen de talen veroorzaken.

Bij meer talen moeten leerlingen nieuwe klank-tekenkoppelingen en spellingregels leren. Die talen verschillen van elkaar in de mate van klankzuiverheid (klanken in woorden kunnen schrijven met de meest voor de hand liggende letters; schrijven wat je hoort) (Seymour, Aro & Erskine, 2003). Zo zijn het Italiaans en Spaans vrij klankzuiver. Het Engels is veel minder klankzuiver en zeer onregelmatig, het Frans en Duits zitten wat betreft klankzuiverheid tussen deze talen in. Beide laatste talen hebben wel zo hun specifieke eigenschappen. In het Duits is er een aantal nieuwe klank-tekenkoppelingen (*neu, Tag, voll*) en de umlaut; in het Frans zijn er de verschillende accenten en stomme letters. Bij het leren van de Franse en Duitse spelling kunnen leerlingen naast inprentstrategieën ook regel- en opbouwstrategieën goed gebruiken, terwijl zij bij het leren van de Engelse spelling overwegend op inprentstrategieën zijn aangevoerd (zie Van Berkel, 2006). Toch is het van belang dat de docent Engels ook luister-, regel- en opbouwstrategieën aanbiedt om moeizame inprenting te compenseren. Door de problemen met fonologische verwerking hebben dyslectische leerlingen moeite met het vormen van woordbeelden en moeten zij de spelling dus kunnen beredeneren.

De nieuwe klank-tekenkoppelingen bemoeilijken niet alleen het leren spellen, maar ook het correct uitspreken van woorden. Dyslectische leerlingen moeten een woord vaak gehoord en nagezegd hebben om de juiste uitspraak te onthouden.

Talendocenten, die leerlingen in de lessen willen ondersteunen, moeten zich ervan bewust zijn dat spelling, uitspraak en betekenis van een woord nauw met elkaar samenhangen. Het leren daarvan kost meer tijd bij een dyslectische leerling in vergelijking met zijn klasgenoten.

8.2.1 Woorden leren

Het leren van woorden begint in de les en leerlingen zullen meestal thuis verder moeten oefenen. Het eerste deel van onderstaande handreikingen geeft aan wat u tijdens de les kunt doen, het tweede deel hoe u leerlingen kunt voorbereiden op het werken thuis.

- Bespreek woorden alzijdig (Billiaert, 2003) wanneer leerlingen een tekst gaan lezen, waarin nieuwe, lange of moeilijke woorden staan. Die woorden krijgen een 'voorbehandeling' door ze op verschillende manieren te bespreken. De volgorde kan wisselen:
 - lees het woord voor (fonologische code);
 - laat leerlingen het woord naspreken (articulatorische code);
 - bespreek de betekenis (semantische en syntactische code);
 - bespreek de opbouw van het woord (morfologische code). Bijvoorbeeld *jewel-lery*. De docent kan op het digibord de woordstructuur laten zien door middel van boogjes of met een hulpzin *Jewels are made into jewellery*;
 - besteed speciale aandacht aan de visuele kenmerken van het woord.

- Ontwikkel het analogiebewustzijn van leerlingen.
 - Besteed aandacht aan ‘bekende stukjes’, zoals vaste achtervoegsels als *-able* (in bijvoorbeeld *capable*) en *-ly* (in *mainly*) in het Engels, *-lich* (in *wunderlich*) en *-schaft* (in *Mannschaft*) in het Duits en *-ment* (in *petitionnement*) en *-ais* (in *hollandais, français, anglais*) in het Frans. Laat leerlingen achter in hun schrift rijen maken met deze woorden.
 - Wijs op steeds terugkerende lettercombinaties, zoals *-igh-* (in *light, sigh, sight, fright, might* etc.) in het Engels. Laat de leerlingen in een stukje tekst alle voorkomende *-igh-* onderstrepen. Vervolgens kan er met elkaar over gepraat worden, waarbij de leerlingen en de docent gezamenlijk naar ‘ezelsbruggetjes’ zoeken. (Waar moet je op letten als je zeker wilt weten dat je de letters in de juiste volgorde opschrijft?)
 - Laat rijmwoorden opzoeken vanuit bekende woorden om zo een bepaalde schrijfwijze te accentueren: *cake, snake, lake, fake*.
- Besteed expliciet aandacht aan mannelijke en vrouwelijke woorden in het Frans en in het Duits. Laat leerlingen de mannelijke en vrouwelijke woorden sorteren en eventueel een kleur geven.
- Geef in de les leerlingen die een klank-spellingschrift gebruiken de ruimte om moeilijke woorden toe te voegen. Een klank-spellingschrift geeft op systematische wijze aandacht aan de relatie tussen klank en letter. (Zie voor meer informatie over klank-spellingschrift in het Engels Van Berkel, 2006, en webondersteuning behorend bij het boek *Orthodidactiek van het Engels* op www.coutinho.nl. Hier staat een uitgewerkte klank-spellinglijst met de meest frequente woorden van het Engels).
- Maak aan het einde van de les even kort tijd om via verschillende spelvormen te werken aan woordbetekenis. Bijvoorbeeld: Neem een woord in uw hoofd dat onlangs aan bod is geweest en laat de leerlingen het woord raden door vragen te stellen. Op deze manier oefenen de leerlingen het omschrijven van woorden (zie voor een overzicht Van Berkel, 2006, p. 120).
- Leer leerlingen woorden te visualiseren, door zich een beeld of voorstelling te vormen of (klein) te tekenen. Uit onderzoek (Ditz, John & Horions, 2010/2011) blijkt dat leerlingen woorden dan makkelijker onthouden. In het onderzoek bood de docent plaatjes aan. Dit zal over het algemeen te arbeidsintensief zijn, maar met Google afbeeldingen kunnen leerlingen ook zelf plaatjes vinden.
- Geef alleen die woorden te leren op uit de methode, die nodig zijn voor de schriftelijke overhoringen en proefwerken. Om klank-tekenkoppelingen goed te laten inslijten, is extra training met extra materiaal nodig. Als er geen extra materiaal is dat direct aansluit bij de methode, kunt u gebruik laten maken van hoogfrequente woorden uit de Opstapboeken of Remedioom (Van Berkel, Hoeks-Mentjens & Wiers, 2008).

- Laat dyslectische leerlingen die veel problemen blijven houden met het leren van woorden alleen hoogfrequente woorden leren (Van Berkel, 2006). Wat hoogfrequent is kunt u intuïtief inschatten of ga naar www.dyslexie-en-vt.org. Daar kunt u links vinden om dat vast te stellen.
- Besteed meteen vanaf de brugklas in de lessen moderne vreemde talen aandacht aan strategieën om woordjes te leren. Bespreek de verschillende strategieën, doe ze voor en laat leerlingen ze een keer gebruiken. Laat ze dan een strategie kiezen. Bespreek na een paar weken de resultaten. De volgende strategieën kunnen aan bod komen.
 - Oefen woorden vaak (liefst dagelijks) en kortdurend in kleine hoeveelheden. Je verhoogt het leereffect wanneer je het woord niet alleen opschrijft of intypt, maar ook steeds uitspreekt.
 - Verdeel de woordenlijst in gelijke korte stukken. Leer steeds een stuk tegelijk (expanding-rehearsal methode). Combineer deze strategie met de eerste: dus kortdurend en herhaald trainen. De procedure voor een lijst van bijvoorbeeld 20 woorden is als volgt:
 - leer eerst de eerste vier woorden net zo lang tot je ze kent;
 - leer vervolgens de volgende vier woorden;
 - controleer of je alle woorden nog kent, dus 1 tot en met 8. Ben je er een of meer vergeten, leer die dan nog eens;
 - leer nu de woorden 9 tot en met 12;
 - controleer of je alle woorden nog kent, dus 1 tot en met 12. Ben je er een of meer vergeten, leer die dan nog eens;
 - etc.
- Laat leerlingen woorden die ze moet leren in een context of korte zin zetten (zogeneten chunks). Zo onthouden ze beter en langer. Laat ze bij iedere woordgroep of zin de Nederlandse vertaling zetten. (Zo wordt het nieuwe woord beter opgenomen in het te ontwikkelen mentale netwerk van woorden; Nienhuis, 2002.) Bijvoorbeeld: van *deserted* maak je *a deserted house*. En van *bisou* maak je *Je donne un bisou*.
- Laat leerlingen kiezen op welke manier zij deze strategieën willen gebruiken:
 - met een overhoorprogramma op de computer met auditieve ondersteuning naar keuze (zie overzicht in hoofdstuk 6 *Pedagogisch-didactische ondersteuning tijdens de les*, overzicht *Websites*);
 - met de kaartjes methode, de handcomputer methode of de flapmethode (zie bijlage 21 *Woorden leren zonder computer* en www.dyslexie-en-vt.org).

Wat zij gebruiken maakt vooralsnog niet uit als ze maar een goede strategie kiezen. Ze kunnen ook een combinatie van strategieën kiezen. Uit een onderzoekje (Beerens, 2009, p. 3) blijkt "dat de computer geen wezenlijk inhoudelijke invloed heeft op het leren van woorden, maar vooral logistieke voordelen biedt".

- Bespreek met de leerlingen (klassikaal) welke strategieën en/of software zij succesvol hanteren bij het leren. Het is belangrijk dat de leerlingen een bewuste keus maken voor de strategie die ze gaan hanteren.